

ÖSSZEZÁRT SORSOK

Kira Jarmis: Zárka

Kira Jarmis *Zárka* című regényével kapcsolatban előljáróban mindenképp szeretném le-
szögezni: a kötetnek mind a hazai, azaz az oroszországi, mind pedig a külföldi, így a
magyarországi marketingje is kissé félrevezető. A könyvet ugyanis az íróként most debü-
táló Jarmis foglalkozásába „kapaszkodva” igyekeznek a kiadók felfuttatni: az orosz ellen-
zék vezéralakja, Alekszej Navalnij szövivőjének regényeként hirdetik, amely alapján az
olvasó azonnal politikai tárgyú szüzsét feltételez. Ezzel szemben azon túl, hogy Jarmis
főhősét, Ánya Grigorjevna-t valóban egy korrupcióellenes tüntetésen való részvétele miatt
zárják be tíz napra az úgynevezett fogvatartási központ egyik cellájába, és a nő a rend-
őrökkel rövid párbeszédet folytat az ellenzéki tüntetések természetrajzáról, a regény sok-
kal inkább a mai Oroszország szociológiai, semmint politikai látteleként olvasható.

Ugyanakkor a regény értelmezésekor nem tekinthetünk el attól a ténytől sem, hogy
Oroszországban a kötet nem *Zárka*, hanem *Hihetetlen események a 3-as számú női cellában*
címmel jelent meg, amely a magyar könyvborítón csak alcímként van feltüntetve. Így a
magyar kiadás azzal, hogy önkényes címmel bocsátotta piacra a regényt, egy, az eredeti
orosz címben meglévő lényeges irodalomtörténeti párhuzamról vonja el a figyelmet.
Hiszen a 3-as számú női cella említése az orosz irodalomban kicsit is jártas befogadóban
Csehov *6-os számú kórtermét* idézi fel, s ha emellé a belső címlapon feltüntetett ajánlást,
Borisz Akunyin méltatását is figyelembe veszi, mely szerint „a szöveg jóval előbb, mint
Gorkijé”,¹ az *Éjjeli menedékhely* is az eszébe juthat. Ami azért lényeges, mert ezek az irodal-
mi párhuzamok is jelzik: a magyar – ily módon megtévesztő – főcím ellenére Kira Jarmis
nem hagyományos értelemben vett börtönregényt vetett papírra. Nem az Alekszandr
Szolzsenyicin vagy Varlam Salamov ábrázolta légerek világába vezet be, hanem a cseho-
vi, gorkiji irodalmi művek toposzait: a kórházat, a pinchehelyiséget – ma úgy mondanánk,
hajléktalanszállót – egy fogvatartási központ cellájának formájában felelevenítve olyan
sajátos, zárt és szűk mikrovilágot ábrázol, ahol – Akunyin ajánló soraival továbbra is
egyetértve – a csehovi, gorkiji korszak után, azaz száz-két-
száz év elteltével még mindig a nyomorúságról, a szabad-
ságról és a rabságról elmélkednek. Nem a börtönregények
brutális kínzásai, embertelen körülményei kerülnek tehát
előtérbe, hanem a bezártság, az összezártság személyiség-
formáló ereje. Ez annál is inkább lehetséges, mert a
fogvatartási központ cellája hagyományos értelemben véve
nem börtön. Az egyik, büntetőtábor is megjárt fogvatartott,

¹ Borisz Akunyin méltatása orosz eredetiben itt olvasható: <https://greatfon.com/c/2415067667398580452>

Fordította Bíró Júlia
Open Books
Budapest, 2022
494 oldal, 4990 Ft

a dadogással küzdő Natasa szerint ez a lágerhez „k-képest sz-szanatórium” (370.), „különös és haszontalan” (46.) hely, ahol „az egész büntetés gyakorlatilag megnehezített körülmények közötti üdülésből áll. Az ember annyit alhat, amennyit csak akar, egész nap hegyélhet, beszélgethet, olvashat, sétálni viszik, enni adnak neki – és mindez úgymond annak érdekében történik, hogy az illető megjavuljon” (uo.). Azért van, hogy az illető megbánja a hatalom szemében is enyhe, általában tíznapnyi elzárással levelezendő bűnét. Így Ánya tüntetésen való részvétele mellett a vele egy cellába került nők is épp csak kihágást követtek el: közülük kettőt jogosítvány nélküli vezetésért, egyet hatósági személy sértegetéséért, egyet pedig azért zártak be, mert nem fizette a lánya után a tartásdíjat. Közéjük csöppen Ánya az *Éjjeli menedékhely* Lukájához hasonlóan egyedüli értelmiségiként, aki ily módon számára teljesen idegen és ismeretlen közegben, viszonylag jómódú, de kisiklott életű, illetve szegény, nyomorult sorsú, tanulatlan emberek között találja magát. Ányával kiegészülve a társadalom széles spektrumát lefedő cellalakók miatt érzem teljes mértékben elfogadhatónak az orosz irodalomkritikus, Galina Juzefovics véleményét, aki szerint „a börtön, ahová a hősnő kerül, a mai Oroszország modelljeként értelmezhető, ahol lehet ugyan élni, alapvetően nincs mire panaszkodni, csak épp egyáltalán nincs levegő, mozgás, fény”² illetve Mása Medvegyeva gondolatát, mely szerint Jarmis a mai Oroszországot sajátos látószögből ábrázolja, „ahol mintha minden normális volna, és élni is lehet, csak nagyon unalmas”³.

Ez a végtelenül unalmas „szanatórium” készíti az egy cellába került nőket – a csehovi és gorkiji hősökhoz hasonlóan – arra, hogy a saját életükről meséljenek, azaz tulajdonképpen az irodalmi elődeikhez hasonlóan lételméleti kérdéseket feszegetsenek – még ha ennek Ánya kivételével nincsenek is tudatában. Ugyanis beszűkült lehetőségeik, helyzetük, tudatállapotuk miatt ezek a kérdéseik egyetlen területre korlátozódnak: a férfiakkal kapcsolatos viszonyaikat taglalják. A férfiaktól való függőségeik sokféleségét tárják elének. Azaz a szabadságról és rabságról szóló magasztos 19–20. századi gondolatok itt, ebben a 21. századi cellában a férfiak kiváltotta rabságra, nyomorúságra szűkülnek, degradálódnak. Ám amíg Ánya cellatársai minderről hangosan gondolkodnak – így tesz az escort tevékenységet folytató Maja, akinek a tökéletes test elérése céljából horribilis összegért végzett plasztikai műtéteket az öt kitaró férfiak fizetik, a börtönviselt férjekkel „rendelkező” Diána, a napi alkoholmennyiségéhez szexuális aktus útján hozzájutó Irka, valamint a „pasikkal örökre végzett” (131.), a férfinemből kiábrándult, lesbikussá váló Kátya –, addig a főszereplő főleg belső monológok formájában emlékezik vissza addigi élete fontos eseményeire. Mindössze egy esetről számol be a cellatársnőinek: arról, amikor az egyetemen lefotózták, ahogyan részt vett egy orgián, és mivel a fotókat az egyik lapban megjelentették, végzősként, államvizsga előtt majdnem távoznia kellett az egyetemről. Mindezeket a történeteket hallva nem csoda, hogy a szintén nem makulátlan, de kevésbé kikapós Natasa markáns véleményt fogalmaz meg a cellatársairól: „m-mind p-perverzek vagytok” (340.) – közli a többiekkel.

A nők férfiak általi determináltsága, a szexuális „perverziókra” szűkült kommunikációja azonban, úgy vélem, kétélű fegyverré válik a regényben. Egyfelől óhatatlanul csalódást vált ki az olvasóból: több száz oldalon keresztül ezeknek a viszonyoknak az esetelése rendkívül egyhangúvá teszi a szűzsét. Másfelől viszont, ha úgy tekintünk erre a filozofálgatásra, hogy ez a csehovi „unalom” 21. századi megtestesülése, a szerző részéről ennek a témának az előtérbe helyezése komoly társadalomkritikáról árulkodik: az unal-

² Galina Juzefovics regényről írott cikkét lásd: <https://meduza.io/feature/2020/12/12/neveroyatnye-proisshestviya-v-zhenskoy-kamere-3-aktualnyy-roman-o-devushke-sluchayno-popavshey-v-spetspriemnik>

³ Mása Medvegyeva cikkét lásd: <https://tvcenter.ru/obschestvo/obschestvenniki-prosyat-proverit-knigu-kiry/>

mas Oroszországban, ahol van minden, csak épp „levegő, mozgás és fény” nincs, az élet a testiségre szűkül le, amely mindenekelőtt a férfiak szexizmusán alapul. Anya erre a munkahelyén és a fogvatartási központban dolgozó férfiakat megfigyelve döbben rá: az erősebb nem szexista megnyilvánulásai és ezek társadalmilag teljesen bevett, elfogadott mivolta kint, a „szabad” világban és bent, a zárt közegben is ugyanúgy az élet szerves része. Az egyik ételosztó, Szergej viselkedése, sőt, „nyomulása”, aki meg volt győződve róla, hogy „szerelem lesz köztük”, csak mert Anya, azaz „nyuszifül” olyan szép (389–390.), Anya emlékeiből előhívja az egyik külügyminisztériumi felettese, Viktor vele szemben tanúsított magatartását. „Anya felidézte a külügyben gyakornokként töltött időszakot. Az ottani személyi állomány lényegesen különbözött a börtönbéleitől, de a szexizmus talán még hangsúlyosabban volt jelen. A nemi alapú szegregációt megváltoztathatatlan törvénné tették.” (396.)

De még akkor is, ha elfogadjuk, hogy a szerző célja mindezzel a „filozófálgatással” az erős társadalomkritika megfogalmazása volt, a regény – mivel elsőkönyves szerző műve – hemzseg a gyermekbetegségektől. Az egyik ilyen szembetűnő, nyilván rutintalanságból adódó elem, hogy amíg a csehovi és gorkiji párhuzamok felfejtését Jarmis kiváló érzékkel az olvasóra bízta, olyan irodalmi allúziókkal is teletűzdeli a regényét, amelyek öncélúak, ezáltal funkciótlanak maradnak. Például nem lehet mit kezdeni azzal, hogy Anya neve megegyezik Dosztojevszkij második feleségének a nevével, még akkor sem, ha a lány – unalmában – a cellában Dosztojevszkijt olvas. Vagy az az irodalmi párhuzam is csak lóg a levegőben, amikor a szexuális tárgyú fotóival kapcsolatos botránya miatt a főhősnek büntetésképpen az egyetemi kollégium kerítését kellett újrafestenie, és megtudjuk, hogy „a kerítés vasrúdjaikat ecsettel mázolgató Anyának a leleményes Tom Sawyer járt a fejében” (360.).

A terméketlen irodalmi „célozgatás” mellett pedig van még egy nagy problémája a regénynek. Anya a cellatársnői történeteit hallgatva – amelyekben ugyan alapvetően a nő az áldozat, de aztán a végén mégis mindig a férfi húzza a rövidebbet – egy közös tényezőre bukkan: „Anya összes cellatársnőjét hasonló történetek kötötték össze – ezekben az emberek élete egy cérnaszálon, fonalon, madzagon és hasonlókon függött, bármin, amit el lehet szakítani” (462.). Anya ezt a hasonlóságot észlelve a cellatársnőit a moirákhöz, azaz az sorsistennőkhöz hasonlítja. Ezzel azonban az elsőkönyves szerző elkövet egy nagy hibát: a cellalakók sorsa közötti, esetleges mitológiai párhuzam felfejtését nem a főhősére kellene bízni, hanem a csehovi, gorkiji ki nem mondott allúziókkal együtt az olvasójára. Ezt a szálát is „homályban” kellene hagynia, hogy ez a homály is a befogadó értelmezési horizontját gazdagíthassa. Am mivel Anya okfejtése ezt az egyébként erőltetett összefüggést egy az egyben leleplezi, ez sajnos még tovább rontja az amúgy is sok vonatkozásban kiforratlan regény színvonalát.